

Sarhoş Bir Denizciyi Ne Yapalım?

Bir Ölçülülük, Amerikan Kurulu ve Smyrna Öyküsü

Brian JOHNSON*

*İnsanın hayatıdır viski
Dünyanın başlangıcından beri*

Ondokuzuncu yüzyılın Amerikan Kurulu¹ misyonerleri bu keyif verici içkinin ve onun zararlarının Yaradılış'tan beri var olduğu konusunda aynı fikirde olsalar da, bu bilindik denizci şarkısının açılış dizelerine katılmazlardı.² Kurul'un kadın ve erkek üyelerine göre şişe için tek bir kural vardı: perhiz. Yeşilaycılık onların akidesiydi.

Amerikan Ölçülülük Derneği 1827'de ilk yıllık toplantısını yaptığında Kurul'un gazetesi *The Missionary Herald* olayı etraflıca haber yapmıştı. Derneğin amaçları misyonerleriyle aynıydı:

“... bu sert içkinin tehlikeli ve korkunç kötü yanlarını gençlerin akıllarına sokmak için gayretle çalışmak; tüm diğer kişilere şefkatle ve samimiyetle

* Çeviren: Işık Demirakın.

1 Amerikan Yabancı Misyonlar Üyeleri Kurulu (AYMÜK) (American Board of Commissioners for Foreign Missions) 1810'da Birleşik Devletler'de kurulan ilk Protestan misyonu. 1820'de Osmanlı İmparatorluğu'nda dini, toplumsal ve eğitimle ilgili çalışmalar yapmaya başladı.

2 “Viski Johnny” karma uyarılama. Yelken Çağında söylenen bir çalışma şarkısı. Nakaratı şöyledir:

*Viski-o Johnny-o
John onu derinlerden çıkar
Viski, viski, viski o
Bu seren yukarıya yükselmeli
John onu derinlerden çıkar.*

seslenmek ve alkollü içkilerin sağlıkları, ünleri, dünyevi ve ruhani yaşamları üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymak ve kendilerini bu sinsî ve yok edici düşmandan uzak tutmaları için ısrar etmek...”

*Orada viski, burada viski
Neredeyse her yer viski*

Müslümanların alkol kullanımının yasaklanmasının Kurul’un takdirlerini kazandığı Osmanlı İmparatorluğu topraklarında bile misyonerler kadehe teslim olmuş pek çok kişiyle karşılaştılar. İnatçılar çoğunlukla Hıristiyanlardı. Genellikle Amerikalılarla birlikte çalışanlar yoldan çıkıyordu.

1869’da Kurul üyesi J. W. Parsons Akhisar’da Rum Protestanlara hizmet veren küçük bir şapeli ve okulu ziyaret ettiğinde öğretmenin şarap ve brendi yapmakta olduğunu görerek şaşırıldı. “Kurul tarafından dua ve ibadet için alınan bu yerin tüm havası alkollü leş gibi kokusuyla dolmuştu, diğer bir tabirle burası bir içki imalathanesi idi ve imalatçı ayda dört lira para alıp kira vermeyen bir Smyrna istasyonu çalışanıydı.”

“Rezilane işini” yaparken yakalanan talihsiz Rum “adeta açık, mavi gökyüzünden gelen bir yıldırım onu çarpıp dilsiz kılmış gibi” söyleyecek tek bir kelime bulamamıştı. Çabucak aklını başına toplayan Rum, ilk kez bir yılan ve bir elma ağacıyla ilgili öyküde kullanılan bir bahaneye başvurmuştu: “Günaha yenildim, bu benim karımın bağının ürünü, hepsini bir kenara atacağız, bağları satacağız ve kendimizi Tanrı için çalışmaya adayacağız.”

*Kimi viski sever, kimi bira
Keşke bir fıçı olsaydı burada*

Zamanın hikayeleri ondokuzuncu yüzyıl Orta Doğusu ve komşu bölgelerinde fıçı sıkıntısı olmadığını göstermekte. Misyonerlerin şaşkınlığına rağmen kendi vatandaşları bunların satışından kâr etmekteydiler. Kurul üyeleri Eli Smith ve Harrison Dwight geniş Anadolu, Gürcistan ve İran gezileri sırasında 1830’da Tiflis’e ulaştıklarında şehrin pazarlarında tek bir Amerikan malı buldular:

“Girdiğimiz ilk kervansarayda bir büyük fıçı New England romuna rastladık! Misyonerlerine çalışacakları alanlar bulmak isteyen Amerikalı Hristiyanlar için Amerikalı tüccarların zehirlerini pazarlamak üzere ne kadar erken davrandıklarını gösteren ne büyük bir ders! İnsan sevgisi ne zaman kazanç için girişim yapmak sevdasından daha kuvvetli bir dürtü haline gelecek?”

1. İzmir Liman Bölgesi, 1890. The Smyrna Rest duvar nişlerinde heykellerin bulunduğu üç katlı bir binada yer almaktaydı (fotoğrafın ortasında hafifçe sağa doğru). Giriş kapılarının üzerindeki tabelada şöyle yazmakta: "The Smyrna Rest- Denizciler Girebilir."

1800'lerin başında her yıl milyonlarca galon damıtılmış içki, özellikle rom, Yankiler tarafından Türkiye'ye ihraç ediliyordu. ABD elçilik heyetine göre içinde 50-100 küçük fıç olmadan İzmir (Smyrna) limanına ulaşan Amerikan gemisi yok gibiydi. Çoğu, gemiyle İran'a ya da Rusya'ya aktarılıyordu ama yerel tüketim için özellikle İzmir'de bolca içki vardı.

*Viski yukarı, viski aşağı
Viski kasabının her yanında*

Anadolu'nu en verimli topraklarının yakınında bulunan ve muhteşem bir körfezle kutsanmış olan Türkiye'nin ticari ambarı gerçekten de "Doğu Akdeniz'in incisi" ve "Asya'nın süsü"ydü. Ancak refah seviyesi ve çekiciliğine rağmen İzmir, pek çok ünlü liman gibi, düşkünlüğüyle de ünlüydü.

2. Maria West. Amerikan Koleji Enstitüsü'nün ve the Smyrna Rest'in kurucusu.

*İkinci kaptan viski, reis rom sever
Denizçiler ikisini de sever ama bana vermezler*

Eğlenceden ve içecek bir damla içkiden uzakta geçen haftalar veya aylardan sonra seferden yeni gelip limana demir atmış gemilerin mürettebatları İzmir'in salonlarının çekiciliğine çabucak teslim olmuş olmalı. Ve her arzuyu ve zevki tatmin edebilecek alkolü bulma konusunda sıkıntı yoktu.

3 Cornelia Storrs Bartlett (1860-1940) 1885'te İzmir'deki Huntington Anaokulu ve Meslek Okulu'nu kurmasıyla tanınmaktadır. Türkiye'deki ilk anaokulu olduğu söylenen bu okul, AYMÜK'e bağlı Misyona Kadın Kurulu (Women's Board of Missions-WBM) tarafından desteklenmekteydi. Okul 1902'de Amerikan Koleji Enstitüsü (American Collegiate Institute-ACI) ile birleşene dek bağımsız olarak işledi.

Şehrin Anadolu'nun ve dünyanın dört bir yanından gelmiş etnik ve dini gruplardan oluşan karma ve durmadan yolculuk eden nüfusu, dünyeviliği ve aşırı eğlenceleriyle tanınıyordu. Hata listesinin başında şişeye olan düşkünlük gelmekteydi. İzmir özellikle kordon boyunca sıralanmış sayısız barları ve birahaneleriyle övünüyordu. Amerikan Kurulu misyoneri Cornelia "Nellie" Storrs Bartlett³ 1800'lerin sonuna doğru "Bu rıhtım Smyrna'nın nefes alma yeri ve zengin ve fakirler için bir nimet; ancak, halka açık tüm mesire yerlerinde olduğu gibi Şeytan büyük bir güçle buraları ele geçirmiş, iki millik sahilin büyük kısmı meyhanelerle dolu ve hemen hepsinden içki alınabiliyor," diye anlatıyordu.

Dahası, Nellie tüm şehirde toplam 2000 meyhane olduğunu söylemekteydi. Bu tahmin biraz fazla. Yakın zamanda yapılan bir araştırmanın daha akli başında sonuçlarına göre bunların sayısı 226.

Eski bir deyişe göre “Baküs Neptün’den fazla adam boğmuştur”, ancak İzmir’de yerleşmiş olan Protestan misyonerler her doğru sözü İncil olarak kabul etmiyorlardı ve bir kenarda öylece oturup denizcilerin kayıtsızlığa dalmalarını izleyemezlerdi. 1879’da Amerikan Kurulu’ndan Maria West, İngiliz Bayan Jaffray ve Bayan Grimston ile beraber kendi içecek barlarını açtılar. Bayan West burayı şöyle anlatıyordu:

“Bunaltıcı bir yaz akşamı; çıkmaz, dar sokaklarıyla kalabalık şehrin harareti her iki cinsiyetten, her ırktan ve sınıftan çok sayıda insanı güzel deniz kıyısına çekmiş. Işıldayan meyhaneler ve şarap dükkanları, cezbeden müzik ve danslarıyla neşeli sahilde dizilmişler ve gezenleri her adımda bir selamlamaktalar, eğlencenin sesi gece yarısını geçene kadar kesilmeyecek. Ama yeni yapılmış heybetli binaların yanından geçerken dikkatler adeta büyülenmiş gibi bir yere toplanıyor ve pek çokları daha önce Doğu’da bilinen hiçbir şeye benzemeyen bir manzarayı görmek için duruyor. Mağrur ve asil bir odanın üç büyük kapısı ardına kadar açık durmakta. Ortadaki kemerin üstünde İngilizce olarak “The Smyrna Rest” yazılmış ve diğerlerinin üzerinde Yunanca “Kahvehane” ve “Okuma odası” yazılı.”

Bir Amerikan Kurulu kuruluşu olmamasına rağmen Smyrna Rest Kurul misyonerlerinin gönülden desteğini kazanmıştı. En dikkate değer destekçi İzmir Amerikan Koleji Enstitüsü’nü kuran Maria West’ti ve Kurul’un İstanbul’daki yetkililerine yazdığı mektupta şöyle demişti: “Smyrna Rest benim kendi gayretlerimin meyvesidir: eğer ben kuruluşu için gerekenleri harekete geçirmeseydim açılmazdı.”

Rıhtımda, sahilin en popüler üç birahanesi olan Café Poseidon, Brasseries Gratz ve Budapeşte’nin yakınında konumlanmış olan Rest sarhoşluk denizinde bir ölçülülük adasıydı. Denizcilerin ruhlarına tekrar hayat vermek kadar susuzluklarını da gidermeye adanmış olarak Şeytan Rom ve yoldaşı içkiler yerine kahve, çay, kakao ve dini inançları kuvvetlendirecek toplantılar sunmaktaydı. Yirmi yıl sonra yazan Nellie Bartlett “Smyrna’nın tüm içki salonları” arasındaki “tek Hıristiyan Ölçülülük Salonu”ndaki tipik bir sahneyi şöyle betimlemekteydi:

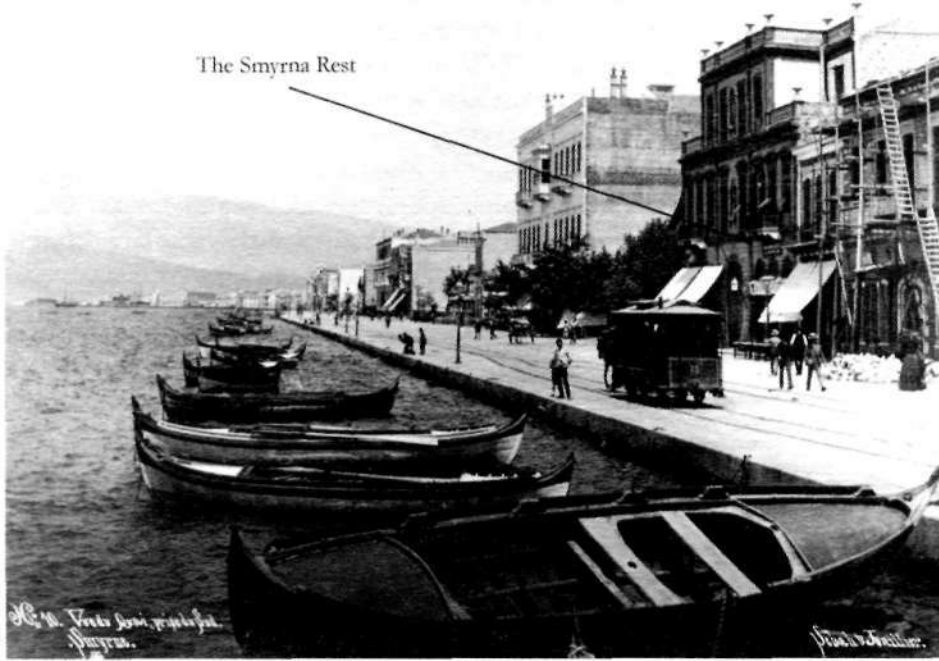
“... (kapıda) iri ve neşeli bir denizci tarafından içtenlikle karşılanılmaktayız... Bir zamanlar denizde ve karada şeytanın sadık bir hizmetçisi olan bu denizci şimdilerde denizciler arasında İsa için hevesle çalışmakta... Hıristiyan elinin sıcak kavrayışı düşmüşler ve taşkınlık için çalışmak üzere bize cesaret veriyor. Davetini kabul ederek “Rest”in içine bakalım... Okuma odasının duvarları

4 Maria West (1827-1894) 1853-1864 yılları arasında sağlığının kötüleşmesi sonucu Amerika Birleşik Devletleri’ne geri çağırılana kadar Türkiye’nin çeşitli yerlerinde Amerikan Kurulu için çalıştı. Uzun bir iyileşme döneminden sonra, 1876’da Kurul tarafından İzmir’de çalışmak üzere atandı. İki yıl sonra Bayan West, Basmane bölgesinde bugün Göztepe’de bulunan Amerikan Koleji Enstitüsü’nün temeli olan küçük bir gündüz okulu açtı.

İncil'den pek çok dilde metinle süslenmiş. Masaların çevresinde gruplar halinde sessizce kendi dillerindeki en son haberleri okuyan her milletten genç adam oturmakta. Burada isteyen herkes ferahlatıcı bir fincan kahve, çikolata, çay ya da limonata içebilir ve iyi bir yemek yiyebilir. Burada, denizci (şişeden vazgeçmesi için) bir taahhüt imzalamaya davet ediliyor ve yine burada her akşam, içerideki bir odada, İngilizce olarak İncil toplantıları yapılıyor.”

*Oh, sek viski, sert viski
Bana biraz viski verin, size bir şarkı söyleyeyim*

Bir fincan kakaonun daimi müşterilerinin ilahi söylemeleri için yeterli olduğu Smyrna Rest'te değil tabii ki. Zamanın dalgaları arasında sürüklenen bu melodinin düşüncesiyle bu öyküyü son bir dizeyle bitirelim:

3. İzmir ritim ve the Smyrna Rest (gözeçarpan bir tabela ve tente ile), 1900 civarı. The Rest'in hemen solundaki ağaçlar sabildeki birahanelerden üçü olan Café Poseidon, Brasseries Gratz ve Budapeşte'nin yerini işaret etmekte.

*Bir bardak viski herkese
Şarkıya dolu bir şişe*

İşte buna içerim! - Kahve tabii ki!

Özet:

Akdeniz'in önemli limanlarından İzmir'de 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında meyhaneler çoğalmıştır ve özellikle denizcilerin içkiciliği ünlüdür. Misyoner faaliyeti yürüten Amerikan Yabancı Misyonerler Kurulu içkiyle de mücadele etmek istemektedir. Smyrna Rest adlı kafe bu mücadelenin küçük ve hoş bir parçası olarak İzmir tarihinde yerini almıştır.

Anahtar sözcükler: İzmir, Amerikan Kurulu, içki tüketimi, İzmir meyhaneleri ve Smyrna Rest.

Abstract:

At the end of the 19th century and the early years of the 20th, Izmir was famous for its saloons and drunken sailors as the city became an important Mediterranean port. American Board of Commissioners for Foreign Missions were doing their best against alcohol, and the refreshment cafe, the Smyrna Rest, had a peculiar place in the history of the city as well as in this struggle.

Key words: Izmir, American Board, alcohol drinking, Izmir bars and the Smyrna Rest.

4. *The Smyrna Rest, 1900 civarı, bir kartpostalıdan.*

ISSN 1300 - 74911

folklor/edebiyat

halkbilim • iletişim • antropoloji • sosyoloji • müzik • tarih • edebiyat

2004/4

Mehmet Önder

40

- Türkiye'de Çocukluğun Tarihi Üzerine Gözlemler
- Aşk Destanlarında "Namus" Kavramı
- Konya Yoresi Hali ve Kilimlerinde Göz Yaşına Dair
 - Ankara Türküleri
- Türk Kültürü ve Dilin Sözlü Kullanımı
- Toplama Diller: Pidginler ve Creoller
 - Arayışların Kitapları
- Halk Şiiri Genel ve Aşk Veysel Şiiri Özelinde Yol Eğretilemesi
- Yezidiler ve Bir İnanç Sistemi Olarak Yezidilik

Folklor/Edebiyat'ı satın almak için tıklayın!..

www.sanatkitevi.com.tr